

[illegible]

EDITOR
CHRISTOPHER TOLKIEN

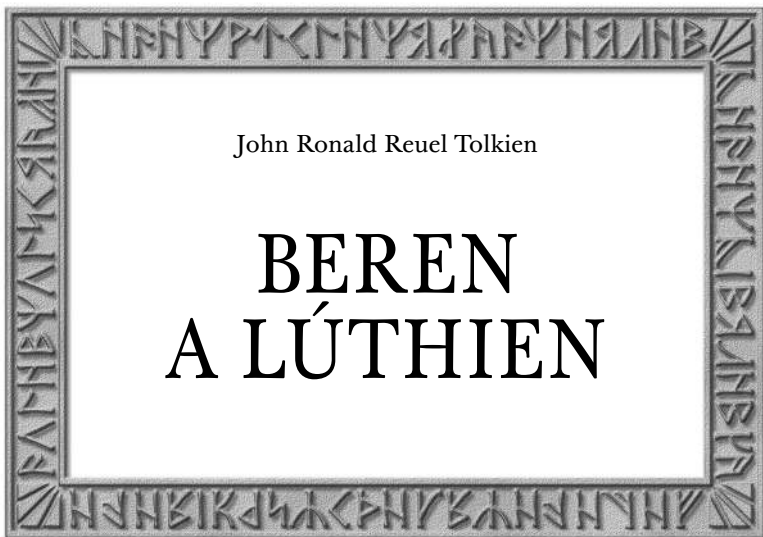
Ilustroval Alan Lee

John Ronald Reuel Tolkien

BEREN A LÚTHIEN

Editor Christopher Tolkien
Ilustroval Alan Lee

ARGO

Přeložil Martin Světlík a Filip Krajník

Argo, 2023

Beren and Lúthien by J. R. R. Tolkien

BEREN AND LÚTHIEN

All texts and materials by J. R. R. Tolkien © The Tolkien Estate Limited 2017

Preface, Notes and all other materials © C. R. Tolkien 2017

Illustrations © Alan Lee 2017

All rights reserved.

Czech edition © Argo, 2023

Translation © Martin Světlík, Filip Krajník, 2023

®, *J.R.R. Tolkien*® and BEREN AND LÚTHIEN® are registered trade marks
of The Tolkien Estate Limited

ISBN 978-80-257-4276-1 (váz.)

ISBN 978-80-257-4337-9 (e-kniha)

Pro Baillie

Po vydání *Silmarillionu* v roce 1977 jsem několik let zkoumal genezi tohoto díla a současně psal knihu, kterou jsem nazval *Dějiny Silmarillionu*. Tento projekt se později (v poněkud zkrácené podobě) stal základem prvních svazků *Dějin Středozemě* (*The History of Middle-earth*).

V roce 1981 jsem napsal dlouhý dopis Rayneru Unwinovi, řediteli nakladatelství Allen and Unwin, ve kterém jsem mu vylíčil projekt, na kterém jsem v té době stále ještě pracoval. Jak jsem mu řekl, kniha tehdy čítala plných 1968 stran, na výšku šestnáct a půl palce, a rozhodně nebyla určena k vydání. Napsal jsem mu: „Až ji – pokud vůbec – někdy uvidíte, okamžitě pochopíte, proč říkám, že o jejím vydání nemůže být řeč. Rozpravy o genezi textů a další poznámky jsou příliš podrobné a minuciózní a rozsah knihy (který bude ještě dál narůstat) je naprosto enormní. Píši ji částečně proto, abych ukojil své nutkání vtisknout otcově pozůstalosti řád, a také proto, že jsem chtěl znát skutečný vývoj jeho světa od úplných prvopočátků. (...)“

Pokud bude někdo někdy zkoumat ‚literární dějiny‘ J. R. R. Tolkiena, chci udělat vše pro to, aby nedošlo k mylnému pochopení jejich vývoje, čímž by se toto bádání zvrhlo v naprostý nesmysl. Chaos, ve kterém se mnohé rukopisy nacházejí, a textové obtíže, které nevyhnutelně představují (jediná strana častokrát obsahuje mnoho vrstev změn, stěžejní poznámky bývají roztroušené po lístečkách v jiných částech archivu, některé texty jsou napsané na zadních stranách jiných děl, rukopisy jsou neuspořádané a mnohdy ani nejsou pohromadě, některé pasáže jsou v podstatě nečitelné), vám ani nedokáži dostatečně dramaticky vylíčit. (...)

Teoreticky bych mohl na základě *Dějín* vydat mnoho různých knih, možností a variant je spousta. Například bych takto mohl připravit ‚Beren‘ s původním Ztraceným příběhem* *Žpěvem Leithian* a esejí o vývoji legendy. Pokud bych se k něčemu podobnému opravdu někdy odhodlal, raději bych představil jedinou legendu jako vyvíjející se entitu, než abych vydával všechny Ztracené příběhy naráz; nicméně v takovém případě by bylo obtížné poskytnout čtenáři dostatečný kontext, protože by to vyžadovalo často odkazovat na něco, co se událo jinde, v jiných nevydaných dílech.“

Napsal jsem, že v těchto intencích bych knihu s názvem „Beren“ rád připravil, ovšem „problém by bylo její uspořádání, aby byla látka dostatečně srozumitelná a zároveň dílu nedominovala osoba redaktora“.

Když jsem tento dopis psal, myslel jsem vážně své tvrzení, že můj projekt by mohl vyjít pouze ve formě jediné legendy, představené jako „vyvíjející se entita“. Nyní se mi zdá, že jsem tento svůj záměr beze zbytku naplnil, ačkoliv při jeho realizaci nehrál můj pětatřicet let starý list Rayneru Unwinovi žádnou úlohu – dočista jsem na něj zapomněl, dokud jsem ho náhodou znovu neobjevil, když byl tento svazek v podstatě hotový.

Mezi touto knihou a mou původní myšlenkou je však jeden podstatný rozdíl, a tím je kontext. Od oné doby totiž vyšla velká část rozsáhlé rukopisné pozůstalosti týkající se Prvního věku, nebo též Starých časů, v hutných a zevrubně opoznámkovaných vydáních, zejména ve svazcích *Dějín Středozemě*. Projekt knihy věnované vývoji Berenova příběhu, který jsem zmínil Rayneru Unwinovi jako možnou publikaci, by byl tehdy vynesl na světlo mnoho do té doby neznámého a nevydaného materiálu. Přítomný svazek však už neobsahuje jedinou stranu původního, dříve nepublikovaného textu. Proč je ho tedy nyní zapotřebí?

Na tuto otázku se pokusím poskytnout (nevyhnutelně komplikovanou) odpověď, či spíše několik odpovědí. Za prvé, záměrem oněch starších svazků bylo představit texty takovým způsobem, aby z nich byl patrný nevšední způsob, jakým můj otec psal (ačkoliv k němu byl

* „Ztracené příběhy“ bylo označení původních verzí legend *Silmarillionu*.

mnohdy donucen vnějšími okolnostmi), potažmo popsat pořadí jednotlivých vývojových stadií jeho vyprávění a obhájit mou interpretaci důkazů, které pro takový popis máme.

První věk *Dějin Středozeemě* byl zároveň koncipován jako *dějiny* ve dvou významech. Jednak to byly doopravdy dějiny – kronika osob a událostí ve Středozeemí; zároveň to však byly i dějiny literárních konceptů, které se v průběhu let proměňovaly; proto je příběh Berena a Lúthien rozprostřen v mnoha letech a několika knihách. A jelikož byl příběh úzce spjatý s pomalu vznikajícím „*Silmarillionem*“ a nakonec se stal jeho klíčovou součástí, je jeho vývoj postupně zaznamenán v řadě rukopisů, které se primárně týkají celých dějin Starých časů.

Z těchto důvodů není snadné si v *Dějinách Středozeemě* přečíst příběh Berena a Lúthien jako samostatné a jasně ohraničené vyprávění.

V často citovaném dopise z roku 1951 můj otec tuto legendu nazval „hlavním z příběhů *Silmarillionu*“ a o Berenovi řekl, že je to „smrtelný psanec, který (s pomocí Lúthien, která, ač elfka královského původu, je pouhou dívkou) uspěje tam, kde selhaly všechny armády a válečníci: pronikne do pevnosti Nepřítele a podaří se mu získat jeden ze silmarilů z železné koruny. Tím získá ruku Lúthien a dojde k prvnímu sňatku smrtelníka s nesmrtelným.

Ta pověst je (podle mne krásná a silná) hrdinsko-bájeslovná romance, přijatelná sama o sobě i při velmi mlhavé všeobecné znalosti pozadí. Tvoří však také podstatný článek v cyklu a vytržená ze svého místa v něm postrádá svůj plný význam.“

Za druhé, tuto knihu jsem připravil s dvojím záměrem. Jednak jsem se co nejšetrnějším způsobem pokusil izolovat příběh Berena a Tinúviel (Lúthien) tak, aby mohl stát samostatně a aniž by (jak se domnívám) došlo k jeho zkreslení. Zároveň jsem chtěl ukázat, jak se tento zásadní příběh během let vyvíjel. V předmluvě ke *Knize ztracených příběhů* jsem hovořil o proměnách, jimiž legendy Středozeemě prošly:

A navíc se v dějinách Středozeemě vývoj jen zřídka odehrával přímým odmítnutím napsaného – mnohem častěji se jednalo o pomalé a postupné změny, aby se tak vytváření legend (například proces, kterým se příběh o Nargothrundu dotkl vyprávění o Berenovi a Lúthien, což je kontakt,

po kterém ve *Žtracených příbězích* není ani památka, třebaže oba prvky se tu již objevují) dalo vnímat jako vývoj legend mezi národy, jako výsledek působení mnoha myslí a generací.

Klíčovým rysem této knihy je skutečnost, že vývoj legendy o Berenovi a Lúthien je zaznamenán prostřednictvím slov mého otce, protože metoda, kterou jsem zvolil, spočívá v použití pasáží z mnohem delších rukopisů, ať už prozaických nebo veršovaných, které vznikly v průběhu mnoha let.

Tímto způsobem se do popředí dostaly zevrubně popisné či bezprostředně dramatické pasáže, které se ve shrnujícím, zhuštěném stylu, typickém pro většinu příběhů *Silmarillionu*, jinak ztrácí; dokonce dojde k odhalení dějových prvků, které byly později zcela opuštěny. Jako příklad uveďme výslech Berena, Felagunda a jejich společníků, kteří jsou převlečeni za skřety, Černokněžník Thû (zde se poprvé objevuje Sauron), nebo výstup hroživého kočičího knížete Tevilda, který si i přes svůj krátký literární život zaslouží, aby si ho čtenáři zapamatovali.

Nakonec ocituji z další své předmluvy, tentokrát k *Húrinovým dětem* (2007):

Nelze popřít, že velmi mnoho čtenářů *Pána prstenů* vůbec nezná pověsti ze Starých časů, leda z doslechu jako cosi zvláštního a nepřístupného pojetím i literárním zpracováním.

Nelze také popřít, že příslušné svazky *Dějin Středozemě* by mohly čtenáře odradit. Způsob, jakým otec psal, byl totiž bytostně složitý a primárním účelem *Dějin* bylo jeho psaní rozplést, a tím se pověsti *Starých časů* prezentují (na první pohled) jako neustále proměnlivé výtvořky.

Věřím, že na vysvětlenou odmítnutí nějakého prvku příběhu by otec možná řekl: „Nakonec jsem přišel na to, že takhle to nebylo,“ nebo „Usoudil jsem, že toto nebylo správné jméno.“ Proměnlivost jeho příběhů bychom neměli zveličovat: texty přese všechno vždy obsahují významné neměnné jádro. Mým záměrem při přípravě této knihy nicméně bylo ukázat, jak vznik prastarých legend Středozemě, které se v průběhu mnoha let proměňovaly a rozrůstaly, odráží spisovatelovo hledání

správného způsobu, který by jeho mytologii představil podle jeho přání.

Ve svém dopise Rayneru Unwinovi z roku 1981 jsem napsal, že v případě, že bych se omezil na jedinou legendu ze *Ztracených příběhů*, „by bylo obtížné poskytnout čtenáři dostatečný kontext, protože by to vyžadovalo často odkazovat na něco, co se událo jinde, v jiných nevydaných dílech“. To se v případě *Berena a Lúthien* ukázalo jako pravdivá předpověď. Bylo nutné dospět k nějakému řešení, protože Beren a Lúthien, spolu se svými přáteli a protivníky, nežili, nemilovali se a nezemřeli na prázdném jevišti, sami a bez minulosti. Řídil jsem se proto svým předchozím postupem v *Húrinových dětech*. V předmluvě k této knize jsem napsal:

Z otcových slov mi tedy nesporně vyplývá, že pokud by dokázal vytvořit definitivní, ukončená vyprávění v žádoucím rozsahu, považoval by tři „Velké pověsti“ ze Starých časů (*Berena a Lúthien*, *Húrinovy děti* a *Pád Gondolinu*) za díla natolik úplná sama o sobě, že nevyžadují znalost velkého souboru pověstí známého jako *Silmarillion*. Na druhé straně (...) příběh o Húrinových dětech je neodlučnou součástí historie elfů a lidí ve Starých časech a nutně se v něm vyskytuje množství odvolávek na události a okolnosti onoho většího příběhu.

Proto jsem napsal „velmi stručný přehled o Beleriandu a o národech, které tam žily ke konci Starých časů“ a připojil „seznam všech jmen a názvů, které se v textu vyskytují, s velmi stručnými údaji o každém z nich“. V této knize jsem tento stručný přehled z *Húrinových dětí* převzal, upravil jsem ho a zkrátil, a podobně jsem i připojil seznam všech jmen, která se v textech vyskytují, zde s vysvětlivkami nejrozličnějšího charakteru. Žádný z těchto doprovodných materiálů není nezbytný, ale v případě zájmu může být čtenáři ku pomoci.

Dále bych měl zmínit problém, který nastal při častých změnách jmen. Zaznamenávat přesně a konzistentně obměny jmen a označení v textech, které vznikly v různé době, by neposloužilo účelu této knihy. V tomto ohledu jsem se tedy neřídil žádným jednoznačným pravidlem a jen v některých případech jsem z různých důvodů rozlišoval mezi

starými a novými variantami. V mnoha případech otec změnil název po nějaké, někdy velmi dlouhé době, ale nebyl při tom konzistentní: například *elfský* (angl. *Elfin* – pozn. překl.) změnil na *elfí* (angl. *Elven* – pozn. překl.). V takových případech jsem jako jedinou formu zvolil *elfí*. Dalším příkladem může být *Beleriand*, kterým nahradil starší *Broseliand*. V jiných případech jsem zachoval obě varianty, například *Tinwelint/Thingol* nebo *Artanor/Doriath*.

Účel této knihy je tedy diametrálně odlišný od účelu svazků *Dějiny Středozemě*, z nichž vychází. Především se nejedná o doplněk těchto knih, ale o pokus extrahovat jeden vyprávěcí prvek z rozsáhlého, výjimečně bohatého a spleteného díla; toto vyprávění, tedy příběh Berena a Lúthien, se však samo průběžně vyvíjelo, a jak se stávalo organickou složkou širších dějin, nabíralo na sebe i nové vazby. Rozhodnutí, co z tohoto starodávného světa „in toto“ zahrnout a co vynechat, bylo nutně otázkou osobního a mnohdy problematického úsudku: při takovémto počínu neexistuje žádný „správný způsob“. Obecně vzato jsem však upřednostňoval zřetelnost a odolával jsem potřebě vysvětlovat, abych nenarušoval hlavní účel a metodu této knihy.

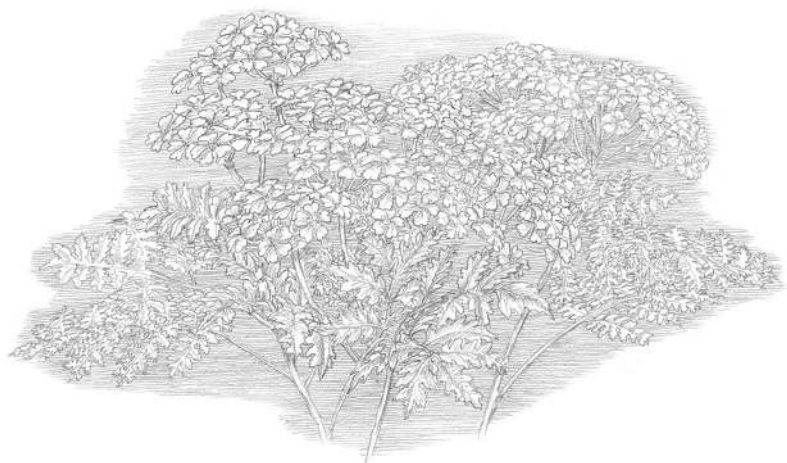
V mých bezmála devadesáti třech letech je toto (nejspíš) moje poslední kniha z dlouhé řady edic písemností mého otce, které do té doby zůstávaly převážně v rukopisech. Zároveň se jedná o svazek zvláštní povahy. Tuto legendu jsem zvolil *in memoriam*, kvůli její hluboce zakořeněné přítomnosti v otcově životě a jeho soustavným úvahám o svazku Lúthien, kterou nazýval „největší z Eldar“, a smrtelného Berena, o jejich osudech a jejich druhých životech.

Tento příběh se vrací hluboko do mého dětství, protože právě z něj mám nejranější vzpomínku na konkrétní prvek z nějakého vyprávění – nejen na skutečnost, že mi někdo něco vyprávěl. Můj otec mi ho, nebo jeho části, přeříkával už na počátku 30. let 20. století.

Onen prvek, který si v duchu vybavuji, jsou oči vlků, které čas od času vystoupily z temnoty v Thûově kobce.

V dopisu o mé matce, který mi napsal rok po její smrti, což byl zároveň rok před jeho vlastním skonem, psal o obrovské ztrátě, kterou

cítí, a vyjádřil přání, aby na jejím hrobě bylo pod jejím jménem vytesáno slovo *Lúthien*. V onom dopisu, stejně jako v tom, který cituji na str. 25 této knihy, se vrátil ke zrodu legendy o Berenovi a Lúthien na malé lesní pasece porostlé bolehlavem kousek od vesnice Roos v hrabství Yorkshire, kde matka tančila, a prohlásil: „Ale ten příběh se zvrtnul a zůstal jsem tu já a já nemohu orodovat před neoblomným Mandosem.“

POZNÁMKY KE STARÝM ČASŮM

Hlubina času, z níž se vynořuje tento příběh, byla nezapomenutelně znázorněna v jedné pasáži z *Pána prstenů*. Na Velké radě v Roklince hovořil Elrond o Posledním spojenectví elfů a lidí a o porážce Saurona na konci Druhého věku před více než třemi tisíci lety:

Nato se Elrond odmlčel a vzdychl. „Dobře si pamatuji jejich skvělé korouhve,“ pokračoval po chvíli. „Připomnělo mi to slávu Starých časů a beleriandských vojsk, tolik se shromáždilo velkých knížat a kapitánů. A přece ne tolik a ne tak sličných, jako když padlo Thangorodrim a elfové se mylně domnívali, že zlu je jednou provždy konec.“

„Vy to pamatujete?“ vyslovil Frodo v úžasu nahlas neodbytnou myšlenku. „Ale já myslel,“ zakoktal, když se k němu Elrond obrátil, „já myslel, že Gil-galad padl hrozně dávno.“

„To ano,“ odvětil Elrond vážně. „Má paměť však sahá až do Starých časů. Mým otcem byl Eärendil, který se narodil v Gondolinu, než město padlo, a má matka byla Elwing, dcera Diora, syna Lúthien z Doriathu. Viděl jsem tři věky západního světa a mnoho porážek a mnoho neplodných vítězství.“

O Morgothovi

Morgoth, Černý nepřítel, jak se mu začalo říkat, byl původem „Melkor, první a nejsilnější ze všech Valar, který byl dřív než svět“, jak prohlásil k Húrinovi, když mu ho přivedli zajatého. Nyní trvale přijal tělesnou podobu, obrovitou a majestátní, avšak strašlivou, kraloval severozápadu Středozemě a sídlil v mohutné pevnosti Angband neboli v Železném pekle: černý kouř vycházející z vrcholků Thangorodrim, hor, které nad Angbandem navýšil, bylo vidět z dálky, jak poskvvrňuje severní oblohu. V *Beleriandských letopisech* se vypráví, že „Morgothovy brány stály pouhých čtyři sta padesát mil od mostu do Menegrothu; daleko, a přece příliš blízko“. Tato slova se vztahují k mostu vedoucímu do sídla elfího krále Thingola; sídlo se nazývalo Menegroth, Tisíc jeskyní.

Avšak Morgoth žil v tělesné podobě, a tak znal strach. Otec o něm napsal: „Jak rostl ve zlobě a vysílal ze sebe zlo, které plodil v podobě lží a ničemných stvůr, jeho moc přecházela do nich a rozptylovala se, takže on sám byl stále víc spoután se zemí a nechťelo se mu vycházet z vlastních temných pevností.“ Když tedy velekrál noldorských elfů Fingolfin sám přijel k Angbandu a vyzval Morgotha na souboj, vzkřikl u brány: „Vyjdi ven, zbabělý králi, a bojuj vlastní rukou! Vylez z doupěte, vládce otroků, zalezlý lhář, nepříteli bohů i elfů, pojď ven! Chci totiž vidět tvou zbabělou tvář.“ A tak (jak se vypráví), Morgoth vyšel. Nemohl totiž před očima všech svých kapitánů výzvu odmítnout. Bojoval s velikým kladivem jménem Grond, které při každém úderu vyrylo velkou jámu, a zatloukl Fingolfinu do hlíny. Ten však ještě těsně před smrtí přibodl Morgothovu obrovitou nohu k zemi, takže vytryskla černá a kouřící krev a zalila jámy vyryté Grondem. Morgoth od toho dne navždy kulhal. Podobně když Beren a Lúthien pronikli do nejhlubší síně Angbandu, kde Morgoth trůnil, Lúthien ho zaklela kouzlem a on se náhle zhroutil, jako když se pahorek sesouvá v lavině, svržen z trůnu jako bleskem, a zůstal ležet na podlaze pekla.